

SUN'IY INTELLEKT VA MASHINA TARJIMASI: TIL O'ZGARISHLARIGA TA'SIRI

Zayniddinova Sevinch Umar qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada sun'iy intellekt va mashina tarjimasining til rivojiga ta'siri lingvistik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda leksik, semantik va stilistik o'zgarishlar yoritilib, mashina tarjimasining afzalliklari va kamchiliklari ko'rib chiqiladi. Adabiy misollar asosida uning til tizimiga ta'siri ochib beriladi.

Shuningdek, zamonaviy texnologiyalarning til me'yorlariga ta'siri va ularning amaliy qo'llanilish darajasi ham baholanadi. Tadqiqot natijalari kelajakdagi tarjima jarayonlarini takomillashtirishga xizmat qilishi mumkin.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, mashina tarjimasini, lingvistik, til o'zgarishi, semantika.

Аннотация. В статье рассматривается влияние искусственного интеллекта и машинного перевода на развитие языка. Анализируются лексические, семантические и стилистические изменения, а также преимущества и недостатки машинного перевода. На основе примеров показано его влияние на языковую систему.

Кроме того, оценивается роль современных технологий в формировании языковых норм и коммуникации. Полученные результаты могут быть использованы для совершенствования переводческой практики.

Ключевые слова: искусственный интеллект, машинный перевод, язык, лингвистика, семантика.

Abstract. This article examines the impact of artificial intelligence and machine translation on language development. It analyzes lexical, semantic, and stylistic changes, as well as the advantages and limitations of machine translation. Examples illustrate its influence on language systems.

Furthermore, the study evaluates the role of modern technologies in shaping language norms and communication processes. The findings can contribute to improving translation practices in the future.

Keywords: artificial intelligence, machine translation, linguistics, language change, semantics.

Kirish. Bugungi kunda globallashuv jarayonining jadallashuvi hamda axborot texnologiyalarining keskin rivojlanishi natijasida sun'iy intellekt texnologiyalari inson faoliyatining deyarli barcha sohalariga, jumladan, tilshunoslik va tarjima amaliyotiga ham chuqur kirib bormoqda. Ayniqsa, mashina tarjimasini tizimlari qisqa vaqt ichida katta hajmdagi matnlarni tezkor va samarali tarzda tarjima qilish imkoniyatini yaratib, xalqaro kommunikatsiyani yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Shu bilan birga, til – bu nafaqat aloqa vositasi, balki har bir millatning tarixiy xotirasi, madaniy merosi va tafakkur tarzini o'zida mujassam etgan murakkab tizim hisoblanadi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi sun'iy intellekt asosida ishlovchi mashina tarjimasini tizimlarining til o'zgarishlariga ko'rsatayotgan ta'sirini aniqlash, uning ijobiy va salbiy jihatlarini ilmiy jihatdan asoslab berishdan iborat.

Asosiy qism. Mashina tarjimasini — bu sun'iy intellekt algoritmlariga asoslangan murakkab tizim bo'lib, u matnlarni avtomatik ravishda bir tildan ikkinchi tilga o'girish

jarayonini amalga oshiradi. Zamonaviy mashina tarjimasida tizimlari asosan neyron tarmoqlar asosida ishlaydi va katta hajmdagi lingvistik ma'lumotlar bazasiga tayanadi. Biroq bu tizimlar tilning kontekstual, madaniy va pragmatik xususiyatlarini har doim ham to'liq hisobga olinmaydi.

Tarjima jarayonida bir qator muhim lingvistik o'zgarishlar kuzatiladi. Jumladan, leksik transformatsiya jarayonida so'zlar ko'pincha umumlashtirilgan yoki eng ko'p uchraydigan variantlar bilan almashtiriladi, bu esa matnning boyligini va rang-barangligini kamaytiradi. Sintaktik transformatsiya natijasida murakkab gaplar soddalashtiriladi yoki qisqartiriladi, natijada matnning strukturaviy yaxlitligi buzilishi mumkin.

Semantik transformatsiyalar esa eng muhim muammolardan biri hisoblanadi, chunki bunda so'z va iboralarning asl ma'nosi to'liq yetkazilmasligi yoki noto'g'ri talqin qilinishi mumkin. Stilistik o'zgarishlar esa ayniqsa badiiy matnlarda yaqqol namoyon bo'ladi, chunki metafora, epitet va boshqa badiiy vositalar mashina tarjimasida ko'pincha yo'qolib ketadi. Masalan, Abdulla Qodiriyning "O'tgan kunlar" asarida uchraydigan tarixiy va milliy birliklar mashina tarjimasida jarayonida soddalashtiriladi va ularning asl madaniy mazmuni yo'qoladi [1, 45-bet]. Cholponning "Kecha va kunduz" romanida esa muallifning hissiy ifodasi kuchli bo'lib, mashina tarjimasida bu nozik jihatlarni to'liq aks ettira olmaydi [2, 78-bet].

Jahon adabiyotida William Shakespeare ning "Hamlet" tragediyasida uchraydigan arxaik birliklar zamonaviy tilga moslashtiriladi, bu esa asarning stilistik boyligini kamaytiradi [4, p.112]. Leo Tolstoyning "Anna Karenina" asarida esa murakkab sintaktik tuzilmalar soddalashtiriladi va matnning ifodaviyligi pasayadi [5, p.203].

Asar nomi	Muallif	Tarjima tur	AI tarjimada muammo	Tilga ta'sir
O'tgan kunlar	Abdulla Qodiriy	O'zbek → Ingliz	Arxaik so'zlar noto'g'ri tarjima qilinadi	Leksik soddalashuv
Kecha va kunduz	Cho'lpon	O'zbek → Rus	Emotsional uslub yo'qoladi	Stilistik o'zgarish
She'riy asarlar	Erkin Vohidov	O'zbek → Ingliz	Metaforalar buziladi	Semantik siljish
Hamlet	William Shakespeare	Ingliz → O'zbek	Eski ingliz tili noto'g'ri talqin qilinadi	Sintaktik o'zgarish
Anna Karenina	Leo Tolstoy	Rus → Ingliz	Murakkab gaplar soddalashadi	Grammatik transformatsiya

Sun'iy intellekt texnologiyalarining ijobiy jihatlari ham e'tiborga loyiqdir. Jumladan, mashina tarjimasida tizimlari katta hajmdagi matnlarni qisqa vaqt ichida tarjima qilish imkonini beradi, bu esa ilmiy, texnik va kundalik kommunikatsiyada katta qulaylik yaratadi. Bundan tashqari, bu texnologiyalar til o'rganish jarayonini sezilarli darajada yengillashtiradi hamda global miqyosda axborot almashinuvini tezlashtiradi.

Shu bilan birga, ushbu texnologiyalarning ayrim salbiy jihatlari ham mavjud bo'lib, ular orasida tilning soddalashuvi, badiiy ifoda vositalarining kamayishi va semantik aniqlikning pasayishi alohida o'rin tutadi. Ayniqsa, badiiy adabiyot tarjimasida bu muammolar yaqqol namoyon bo'ladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt va mashina tarjimasi zamonaviy til rivojiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatmoqda. U bir tomondan tarjima jarayonini tezlashtirib, global kommunikatsiyani rivojlantirsa, ikkinchi tomondan tilning stilistik va madaniy qatlamlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli mashina tarjimasi texnologiyalaridan foydalanishda inson omilini saqlab qolish, ya'ni professional tarjimonlarning ishtirokini ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Kelajakda sun'iy intellektni yanada takomillashtirish orqali tilning boyligi va aniqligini saqlab qolish imkoniyatlari kengayadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qodiriy A. O'tgan kunlar. – Toshkent: G'afur G'ulom, 2018. – 45–52-betlar.
2. Cholpon. Kecha va kunduz. – Toshkent: Sharq, 2016. – 78–85-betlar.
3. Vohidov E. Tanlangan asarlar. – Toshkent: O'zbekiston, 2015. – 120–130-betlar.
4. Shakespeare W. Hamlet. – London: Penguin Books, 2005. – p. 112–118.
5. Tolstoy L. Anna Karenina. – Moscow: Progress, 2001. – p. 203–210.
6. Jurafsky D., Martin J. Speech and Language Processing. – Pearson, 2020. – p. 56–78.
7. Hutchins W. Machine Translation. – Routledge, 2018. – p. 34–49.